

VODNÉ MLYNY V SEVERNOM HONTE

Eva Bešinová

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Nitre, pobočka Levice,
Vojenská 1, 934 01 Levice. E-mail: eva.besinova@sanr-plv.vs.sk

Abstract:

Bešinová, E.: The water mills in the region northern part of Hont. Acta Musei Tekovenssis Levice 8: 112 – 131.

The study informs about water mills in the region north part of Hont, along the river Sikenica and along streams Jabložovka and Devičiansky potok. On the ground of archives dokuments informs mainly about the proprietary rights in period from the half of 19th century to half of 20th century in 10 villages in these region.

Key words: water mills, the Water Book, the right for water use, miller

ÚVOD

Mlynárstvo, spracovanie obilných zŕn na múku a iné produkty sú jedným z najstarších a najrozšírejších remesiel. Na území Slovenska sa zachovali nálezy mlynských kameňov z keltského obdobia, kedy bolo rozšírené hlavne mletie na rotačných obilných mlynčekoch, a tento spôsob mletia sa využíval až do konca 18. storočia. Obilné zrné sa ďalej mleli v tzv. suchých mlynoch na zvierací pohon, príp. v menej rozšírených veterných mlynoch, ktoré boli rozšírené hlavne na Záhorí.

Najrozšírejšími boli vodné mlyny, ktoré využívali energiu tečúcej vody. Vodné mlyny sa na Slovensku rozšírili v 8. a 9. storočí, ale najväčší rozvoj nastal od 13. storočia do 2. polovice 19. storočia. Prevádzka vodných mlynov bola podmienená vhodnými geografickými a hydrologickými podmienkami, vodné mlyny boli závislé od dostatku vody a veľkosti jej sily. Vodné mlyny sa budovali pri potokoch a riekach a okrem samotných mlynov bolo potrebné vybudovať aj ďalšie vodné zariadenia (diela) – mlynské náhony, hate, stupy, valchy a pod. Mlynársky majster okrem mletia obilia ovládal aj ďalšie remeslá, napr. tesárske, stolárske, aby bol schopný zabezpečiť technickú prevádzku mlyna.¹

---

¹ Problematika výskumu starých mlynov na Slovensku bola živá aj v minulosti, keď napr. v 70. rokoch sa jej venoval hlavne J. HANUŠIN a záujem o mlyny nastal po roku 1989, keď sa začali obnovovať mlyny a povedomie o mlynárstve. Okres Levice je bohatý na vodné toky a bol bohatý aj na technické zariadenia, vodné mlyny. Výskumu mlynov v okrese sa venovala Dr. Katarína HOLBOVÁ a Mgr. Marta ŠVOLIKOVÁ, ktoré publikovali svoje poznatky v odborných časopisoch a knihách, v zborníku Mlyny a mlynárske remeslo (Galanta 2006) a Zlatá kniha Hontu (Martin 2009)

Mletie obilia patrilo až do roku 1848 k regálnym právam zemepána.² Právo mlyna (ius molae) bolo veľmi výnosným zemepanským právom, pretože zemepán (kláštor, šľachta, slobodné kráľovské mestá) mohol mať na svojom území mlyn a každého iného mohol z mletia vylúčiť. Poddaní mohli mlieť svoje obilie iba v mlyne svojho zemepána za poplatok vo forme obilia alebo múky. Poddaní mohli mať svoj vlastný mlyn iba s dovolením zemepána. Právo mlyna vykonával zemepán prostredníctvom svojho poddaného – mlynára, ale neskôr aj toto právo dával do árendy. Pod mlynský regál patrila aj vodná píla (mola serraria), ktorá predstavovala ďalší spôsob využitia vodnej energie.³ V 2. polovici 19. storočia začali zemepáni mlyny predávať svojim bývalým mlynárom alebo iným mlynárom.

Samostatné mlynárske cechy vznikali hlavne vo veľkých mestách, ale vznikali aj oblasťné cechy, do ktorých sa združovali mlynári z určitého územia. Zachovali sa napr. Artikuly cechu mlynárov v Hontianskej stolici z roku 1744. Po zrušení cechov mlynári zakladali živnostenské spoločenstvá, zachovali sa napr. Stanovy živnostenského spoločenstva mlynárov a tesárov v Bátovciach z roku 1874.⁴

Rozvoj vedy a techniky zasiahol aj mlynárstvo. Modernizácia vodných mlynov začala koncom 19. storočia a pokračovala v 1. polovici 20. storočia. Bola podmienená technickými možnosťami mlynov a finančným kapitálom majiteľov mlynov. Vo vodných mlynoch boli zavádzané prevažne turbíny typu Bánki.

Situácia v mlynárstve sa radikálne zmenila po roku 1948. Malé vodné mlyny s nízkou produkciou výroby napriek vykonaným technickým zmenám neboli schopné konkurovať veľkým priemyselným mlynom. Po roku 1948, v zmenených hospodársko - politických pomeroch, aby „nebránili socializácii mlynárskeho sektoru a pri likvidácii mlynárskych živností“ dochádzalo k ich likvidácii, v mnohých prípadoch aj k úplnej likvidácii a demontáži strojného zariadenia. Na základe výmeru Povereníctva výživy č. C – 46.634/50-VI/2 sa začala akcia C, likvidácia mlynov. V novembri 1951 v okrese Levice bolo na likvidáciu určených 24 mlynov a šrotovníkov, ale v odôvodnených prípadoch, pre potreby JRD alebo roľníckeho skladištného družstva, mohol byť konkrétny mlyn ponechaný naďalej v prevádzke.⁵ V januári 1952 bol vypracovaný nový návrh na zastavenie činnosti ďalších mlynov – Šótyho mlyna v Leviciach, mlyna v Malých Kozmálovciach, Tencerovho mlyna v Bohuniciach, Kakodyho mlyna v Bátovciach, Tóthovho mlyna v Novom Tekove a Liptákovho mlyna v Horši.⁶ Hospodárske dôsledky zrušenia činnosti mlynov a zablombovania šrotovníkov sa v obciach prejavili čoskoro a jednotné roľnícke družstvá z dôvodu rozvoja živočíšnej výroby žiadali ob-

---

² Tzv. menšie regálne práva zemepána boli: právo na odúmrť po poddanom, dozor nad tútormi a kurátormi, právo poľovačky, rybolovu a chytania vtákov, právo výčapu a výroby liehovín a nápojov, právo výseku mäsa, právo mlyna, trhové právo, právo mýtna a právo prívozu.

³ REBRO, Karol: Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. na Slovensku, SAV, Bratislava 1959, s. 471

⁴ Uvedené archívne dokumenty archív získal darom v roku 2007.

⁵ Okresný národný výbor v Leviciach (ďalej ONV Levice), spis č. X/3-515/33-951

⁶ ONV Levice, spis č. VIII/1-585.1.-52/1

novit' činnosť šrotovníkov. Určené mlyny boli dané do prevádzky Roľníckemu skladištnému družstvu v Leviciach, ale po roku 1960 ich činnosť skončila.

Aj mlynárske odvetvie bolo kontrolované štátom. Na evidenciu vodoprávných povolení všetkého druhu od roku 1885 do polovice 20. storočia slúžila verejná kniha – tzv. vodná kniha, ktorú povinne viedli na každom župnom úrade. Vodná kniha vznikla na základe zákonného článku XXIII z roku 1885 o vodnom práve. Vodnú knihu tvorila zbierka listín, máp, plánov a register. Vo vodnej knihe sa evidovali všetky majetkovo-právne zmeny vodného práva na využívanie vody pre vodné mlyny, zavlažovacie systavy, odvodňovanie, vodovody a kanalizácie, riečnu prepravu (kompy, prievozy), riečne stavby, mosty, regulácie riek a potokov a pod. Počas existencie Československej republiky (1918 – 1938) sa vodná kniha viedla na základe nariadení č. 161/1925 Sb., č. 176/1928 Sb. a č. 177/1928 Sb. Vodnú knihu zrušil zákon č. 11/1955 Zb. o vodnom hospodárstve v znení zákona č. 12/1959 Zb.

V našom príspevku sa zameriame na vybrané vodné mlyny v severnom Honte, v povodí rieky Sikenica a jej dvoch prítokov (Jabloňovka a Devičiansky potok), hlavne z hľadiska vývoja majetkovo-právnych a vlastníckych vzťahov v jednotlivých mlynoch. Pri skúmaní problematiky bola hlavným historickým prameňom vodná kniha z uvedených obcí, hlavne jej písomná časť, zbierka listín a situačné plány z technickej dokumentácie, pokiaľ sa zachovali.⁷ Prameňom na výskum majetkovo-právnych vzťahov boli pozemnoknižné hárky pozemkovej knihy Okresného súdu v Leviciach z rokov 1864 – 1946. Poslednú etapu mlynárstva dokumentujú spisy Okresného národného výboru v Leviciach (odbor hospodársky – živnosti) z rokov 1949 – 1951.

MLYNY NA RIEKE SIKENICA

Rieka Sikenica je významným ľavostranným prítokom Hrona a má dĺžku 45 km. Pramení v Štiavnických vrchoch a preteká okresmi Banská Štiavnica a Levice. Našu pozornosť upriamime na vodné mlyny v obciach Bohunice, Bátovce, Žemberovce, Kmeťovce, Horša a Krškany.

Bohunice

Obyvatelia Bohuníc oddávna využívali prírodné podmienky a silu vody potoka Sikenica. Už v listine z roku 1339 sa uvádza mlyn a Martin, syn mlynára.⁸ Ďalšia zmienka o jednokolesovom mlyne pochádza z tureckého daňového súpisu novozámockého ejáletu z roku 1664. Bohunice v tomto období mali 33 domov, 38 daňových

---

⁷ Stupeň zachovania vodnej knihy v jednotlivých obciach je rôzny. Vodná kniha pre každé vodné dielo mala obsahovať písomnú časť a technickú dokumentáciu, ale nie vždy sa zachovali obe uvedené časti. Do budúcnosti plánujeme spoluprácu so Štátnym archívom v Bratislave, kde je uložený archívny fond Okresná vodohospodárska správa v Leviciach (1880 – 1958). Po spracovaní uvedeného fondu je predpoklad, že by sa získali nové poznatky k vodným dielam v okrese Levice.

⁸ BAKÁCS, István: Hont vármegye Mohács elött, Budapest 1971, s. 85

Obr. 1. Turčanov mlyn, expozícia Tekovského múzea v Leviciach

poplatníkov a mlyn vlastnil obyvateľ Ostrihomu Mehmed Aga a platil zaň ročnú daň 60 akčí.⁹

Z roku 1715 pochádza údaj o činnosti dvoch mlynov na múku a o činnosti ďalších mlynov, nemúčných. Na konci 19. a začiatkom 20. storočia sa vo vodnej knihe obce Bohunice nachádzajú spisy o troch mlynoch, ale v pozemkovej knihe obce Bohunice sa uvádzajú údaje o piatich vodných mlynoch. Dva mlyny pôvodne patrili zemepánovi obce, rodine Ňári (Nyári). Prvý zemepanský mlyn sa nachádzal v Štamposkej doline a vo vodnej knihe mal číslo XIV/23. Od 2. polovice 19. storočia ho vlastnila Mária Hajdamárová a neskôr jej deti Mária Požecká, Zuzana Batel'ová, Samuej Hajdamár, Ján Hajdamár, Katarína Weinöhllová a Ľudovít Hajdamár. V roku 1909 mlyn kúpil Pavel Turčan s manželkou Máriou, rodenou Lányiovou. Od roku 1937 bol vlastníkom mlyna Pavel Turčan s manželkou Annou, rodenou Udvardyovou.¹⁰ Pavlovi Turčanovi Okresný národný výbor v Leviciach v máji 1951 zrušil živnostenský list na mlynársku živnosť a zariadenie mlyna malo byť demontované. Hoci sa mlynár sťažoval až v prezidentskej kancelárii v Prahe, stanovisko ONV v Leviciach sa nezmenilo.¹¹ Budova

⁹ BLASKOVICS, József: Az útvári ejálet török adóösszeírásai, Bratislava 1993, ISBN 80-900417-9-5, s. 219, akča – malá strieborná minca, základná finančná jednotka Osmanskej ríše, v polovici 17. storočia 66 akčí = 1 florén

¹⁰ Okresný súd Levice, pozemková kniha (ďalej OS LV – PK) obce Bohunice, PKVL č. 198

¹¹ ONV Levice, spis č. X/3-512-33/1951-1, vo vodnej knihe sa spis k uvedenému mlynu nenachádza

mlyna a jeho zariadenie zostali napriek tomu zachované a v 70. rokoch ho odkúpilo Tekovské múzeum, ktoré ho po opravách a rekonštrukciách v roku 1978 sprístupnilo verejnosti ako národopisnú a technickú pamiatku.

Druhý zemepanský mlyn odkúpil Ján Žarnócai a manželka Zuzana, rodená Bázliková. V roku 1880 od ich dedičov (Jána, Samuela, Zuzany a Márie) mlyn odkúpil Pavel Turčan a manželka Mária, rodená Csabayová. V roku 1937 sa ako vlastníčka uvádzala Mária Turčanová, rodená Lányiová.¹²

V Štamposkej doline sa nachádzal mlyn pôvodne v spoločnom vlastníctve obce Bohunice, Jána Hodmondu a manželky Márie, rodenej Kiselovej a Jána Haracha a Márie, rodenej Riškovej. V rokoch 1905 - 1913 mlyn vlastnil Michal Harach.¹³ Vodné právo k mlynu bolo vymedzené povoľovacou listinou vydanou podžupanom Hontianskej župy pod čís. 7311/1913 s neobmedzenou dobou trvania. V roku 1913 Michal Harach mlyn a ďalšie nehnuteľnosti predal rytierovi Arnoldovi Rothkugelovi. V roku 1916 rytier Rothkugel mlyn predal statkárovi v Bohuniciach Dr. Adolfovi Kohnerovi. Tento prevod nebol poznačený v pozemkovej knihe a stalo sa tak až v roku 1930, keď Eduard Lattacher, správca statku, žiadal o tento dodatočný zápis. Dr. Kohner nehnuteľnosti a mlyn v roku 1932 prepísal na svoju manželku Elenu Kohnerovú rod. Kohnerovú, ktorá kúpno predajnou zmluvou z 1. septembra 1933 predala nehnuteľnosti spolu s mlynom manželke správcu Eduarda Lattachera pani Márii Lattacherovej rodenej Bojsovej. Mária Lattacherová v roku 1937 požiadala Okresný úrad v Banskej Bystrici – vodoprávne technické oddelenie o prepis vodného práva k mlynu, pretože vodné právo k mlynu bolo ešte vedené na rytiera Rothkugela. V žiadosti uvádzala, že mlyn bol zrušený. Okresný úrad v Banskej Bystrici výmerom č. 19057/1939 zo dňa 11. 12. 1939 prepísal vodné právo mlyna v Bohuniciach vedené vo vodnej knihe býv. župy Hontianskej pod čís. XIV/24-a (nové čís. IVd/9-a okr. Pukanec) na Máriu Lattacherovú.

Uvedený mlyn v decembri 1939 nadobudol Samuel Kuchta, notár v Bohuniciach, ktorý v roku 1944 žiadal vodoprávne oddelenie Župného úradu v Banskej Bystrici o zrušenie vodného práva k mlynu, nakoľko mlyn a jeho zariadenia už dlhé roky prakticky neexistovali. Štátny vodotechnický úrad v Banskej Bystrici vo februári 1947 vydal odborný posudok, v ktorom upozornil na to, že zrušením vodného práva uvedeného mlyna by sa narušilo aj vodné právo k susednému mlynu zapísaného na Jána Tencera, a navrhol zvolať komisionálne jednanie.¹⁴

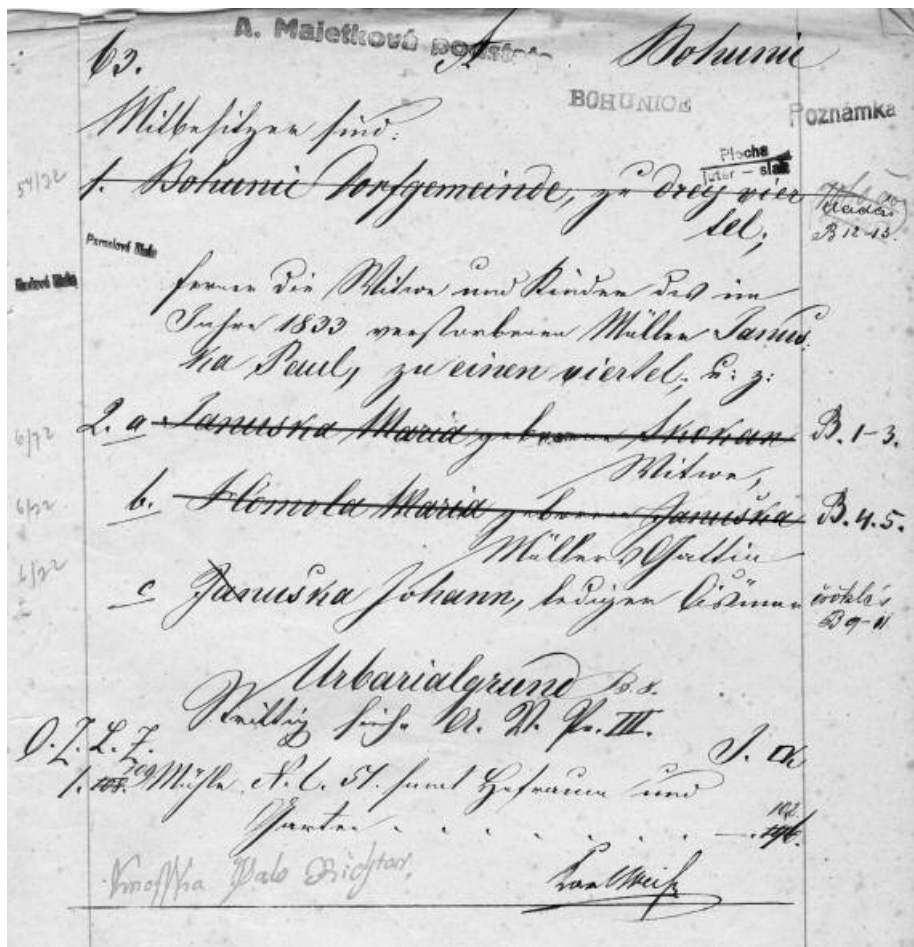
V intraviláne obce sa ako urbárska usadlosť nachádzal spoločný mlyn patriaci Zuzane Drahošovej, rodenej Bachnovej, Márii Boldišovej, rodenej Bachnovej a Zuzane Loišovej, rodenej Bachnovej a ich rodinám. Od rokov 1903 – 1906 bol majiteľom

---

¹² OS LV - PK obce Bohunice, PKVL č. 197, vo vodnej knihe sa spis k uvedenému mlynu nenachádza

¹³ OS LV – PK obce Bohunice, PKVL č. 98

¹⁴ ONV Levice, vodná kniha obce Bohunice, mlyn Michala Haracha, spis obsahuje písomnú časť i technickú dokumentáciu (situačný plán, pozdĺžny nákres náhonu, priečne rezy koryta náhonu, nákresy technických zariadení) z roku 1911

Obr. 2. Majetkový zápis o mlyne na pozemnoknižnom hárku č. 63, k. ú. Bohunice

mlynu Ján Turčan, v rokoch 1906 – 1912 Ján Ivaska, v rokoch 1912 – 1919 Samuel Žarnócaj a od roku 1919 Ján Tencer.¹⁵ Vo vodnej knihe mal mlyn označenie č. XIV/45, neskôr č. IVd/5. Podobne ako u predchádzajúcich mlynov, aj v tomto prípade boli vodoprávne a vlastnícke pomery pestré a miestami neprehľadné, pretože zápis v pozemkovej knihe bol odlišný od zápisu vo vodnej knihe a majitelia mlyny často prenajímali.

Povoľovacia listina hontianskeho podžupana č. 7310/1913 bola napísaná na meno Jána Ivasku, ale tento už v tom čase bol na neznámom mieste a mlyn užívali niekoľkí vlastníci, ktorí neúspešne žiadali o prepis vodné práva.¹⁶ Isté je, že Ján Tencer kúpil

¹⁵ OS LV - PK obce Bohunice, PKVL č. 75, 153, 156, 376, 391

¹⁶ ONV Levice, vodná kniha obce Bohunice, mlyn Jána Ivasku, spis obsahuje len písomnú časť

mlyn od Samuela Žarnócaého a prepis pozemkového práva bol schválený 24. augusta 1919. V roku 1930 Ján Tencer žiadal vodoprávno-technické oddelenie Okresného úradu v Banskej Bystrici o prepis vodného práva č. XIV/45 zo Samuela Žarnócaého na seba. V roku 1944 Ján Tencer žiadal Župný úrad v Banskej Bystrici, vodoprávno – technické oddelenie o povolenie technickej zmeny na mlyne, pretože bez povolenia úradu vymenil vodné koleso za turbínu. Uvedený úrad vo svojej odpovedi v roku 1946 nesúhlasil s technickou zmenou, pretože turbína potrebovala väčšie množstvo vody, ako mal mlynár uvedené v povoloňovacej listine, a úrad vyzval mlynára na vyhotovenie nových plánov.

Ján Tencer cez 2. svetovú vojnu utrpel škody na svojom vodnom diele. Aby jeho mlyn mohol fungovať, škody odstraňoval, ale pri ich odstraňovaní nežiadal o povolenie príslušné úrady. Napr. vybudoval novú hať, ktorá mu priniesla problémy, sťažnosti susedov a „vodopolicajné“ priestupky.¹⁷ Ani rekonštrukcia a modernizácia mlyna po roku 1945 nezabránilu tomu, aby mlyn „pre svoju nehospodárnosť, šetrenie elektrického prúdu a pre technickú zaostalosť“ sa využíval na šrotovanie a postupne úplne prestal mlieť.

Aj posledný mlyn v Bohuniciach bol v spoločnom vlastníctve obce Bohunice a dedičov po mlynárovi Pavlovi Januškovi. V rokoch 1890 a 1891 sa jedinými vlastníkmi mlyna stali Samuel Slávik a manželka Zuzana, rodená Hruškovcová. V rokoch 1910 – 1937 mlyn vlastnil ich syn Samuel Slávik s manželkou Katarínou, rodenou Kováčikovou. V roku 1937 mlyn predali Jánovi Skalkovi, ktorý ho už v roku 1938 predal Kataríne Štelclovej, rodenej Böhmovej.¹⁸

Ďalšie vodné diela v Bohuniciach, rybník v parku a závlahy lúk, vlastnili rytier Arnold Rothkugel s manželkou Alicou, rodenou Malatinskou. Henrich Weiner vlastnil liehovar.¹⁹

Bátovce

Najstaršie písomné doklady o mlynárstve v Bátovciach pochádzajú z roku 1554, keď v Urbári hradného panstva Levice sa uvádza mlyn a mlynár Štefan, ktorý panstvu nemusel platiť dane, jeho povinnosťou bolo len pracovať.²⁰ V súpise v roku 1664 bol Bátovciach evidovaný jeden dvojkolesový mlyn zdanený sumou 120 akcí.²¹

V Bátovciach sa mlyny nachádzali na Sikenici a na potoku Jabloňanka. Mlyn nachádzajúci sa na pravom brehu Sikenice pôvodne vlastnila rímskokatolícka cirkev v Bátovciach, ktorá ho v roku 1908 predala spolu s vodným právom Gejzovi

---

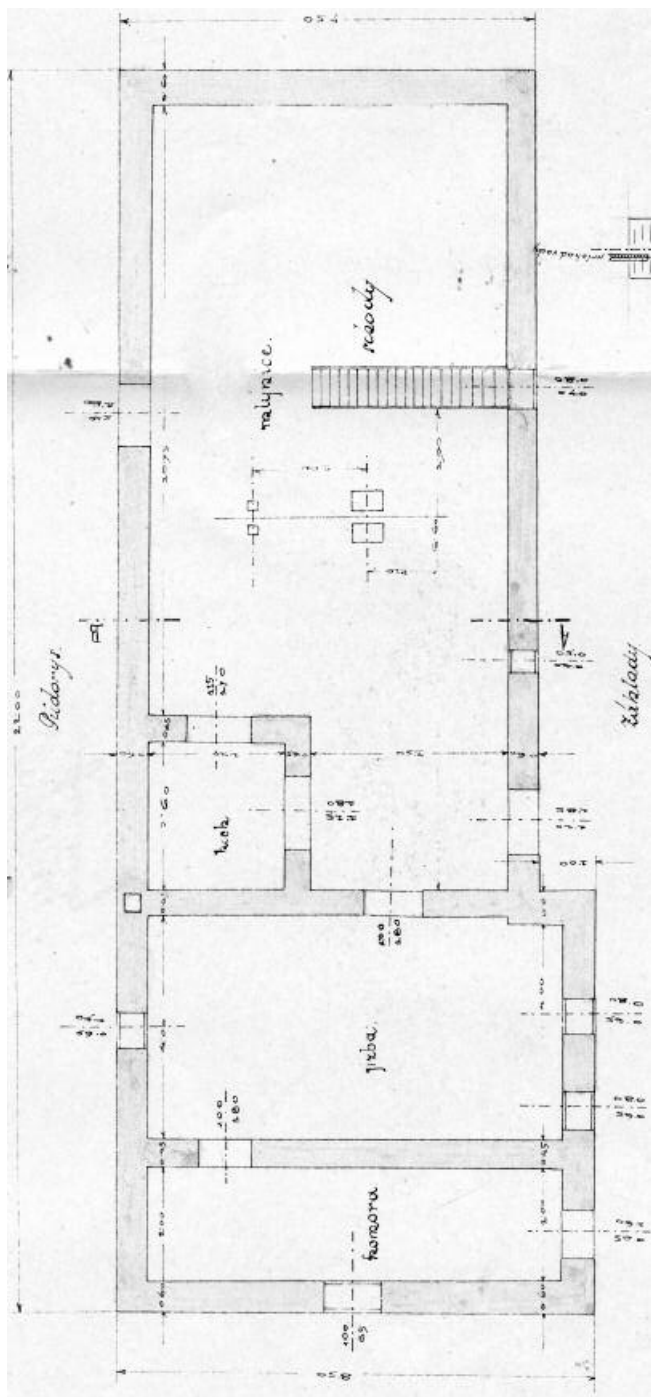
¹⁷ ONV Levice, vodná kniha obce Bohunice, mlyn Jána Tencera, spis obsahuje písomnú časť a úplnú technickú dokumentáciu z rokov 1905 a 1911

¹⁸ OS LV - PK obce Bohunice, PKVL č. 63, vo vodnej knihe sa spis k mlynu nenachádza

¹⁹ ONV Levice, vodná kniha obce Bohunice, vodné dielo rytiera Arnolda Rothkugel, spis obsahuje písomnú a technickú dokumentáciu z roku 1910

²⁰ MARSINA, Richard a KUŠÍK, Michal: Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I. (XVI. Storočie), Urbár hradného panstva Levice 1554, Bratislava 1959, s. 187

²¹ BLASKOVICS, J.: c.d. s. 232

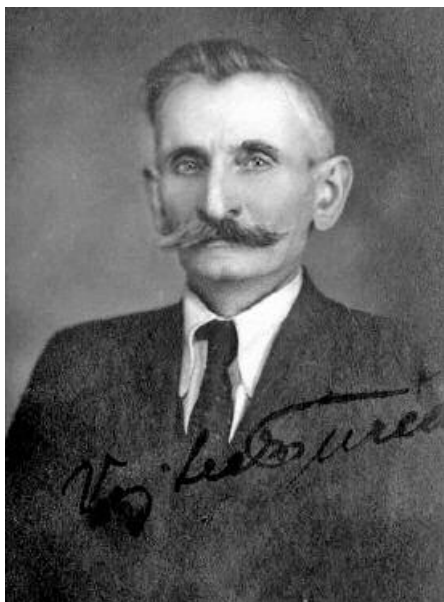
Obr. 3. Pôdorys mlyna Júliusa Kakodyho v Bátovciach

Kakodymu a manželke Etele, rodenej Holíkovej. Vodné koleso z dubového dreva malo priemer 3,70 m a bolo zriadené na vrchnú vodu. Ich syn Július Kakody v roku 1935 vymenil staré mlynské koleso za turbínu typu Bánki. V roku 1939 v povoľovacej listine bolo vydané vodoprávne povolenie na prestavbu vodného mlyna. Vo februári 1949 sa Július Kakody zriekol vodného práva, pretože následkom veľkej vody koncom roku 1939 bola zničená hať a výstavba nových vodných diel bola finančne náročná.²²

Žemberovce

Najstaršie zmienky o mlyne na Sikenici v obci Žemberovce pochádzajú z rokov 1340 a 1350.²³ V tureckom daňovom súpise z roku 1664 sa jednokolesové mlyny uvádzajú v Horných i Dolných Žemberovciach.²⁴ Mlyn v Dolných Žemberovciach pôvodne patrili zemepánom obce, Semberyovcom. V roku 1872 Ľudovít Sembery predal mlyn a k nemu patriace nehnuteľnosti (záhradu, lúku, oráčinu) Pavlovi Turčanovi a manželke Márii, rodenej Csabaiovej. Mlynárska rodina Turčanovcov prevádzkovala mlyn až do polovice 20. storočia.²⁵ Žiaľ, vodná kniha obce Žemberovce sa v archíve nenachádza, takže o technickom zariadení mlyna zatiaľ nemáme informácie.

Obr. 4. Mlynár Vojtech Turčan z Dolných Žemberoviec

Kmeťovce

Silu vody Sikenice využívali aj vlastníci nehnuteľností v Kmeťovciach (č. o. Drženice). Mlyn (dom číslo 17) s dvorom, záhradu, lúku, oráčinu a pasienok v časti Nad dolinou vlastnili členovia komposesorátu – Halmovci, Struhárovci, Szigethyovci, Udvardyovci, Turčanovci, Levatichovci z Levíc a i.²⁶ V roku 1922 Martin Stanko žiadal o povolenie postaviť mlyn na svojich pozemkoch pri Sikenici. Projekty mlyna vypra-

²² ONV Levice, vodná kniha obce Bátovce, Mlyn rímskokatolíckej cirkvi v Bátovciach a Júliusa Kakodyho, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1938

²³ BAKÁCS, I.: c.d. s. 223

²⁴ BLASKOVICS, J.: c.d. s. 233 a 237

²⁵ OS LV - PK obce Dolné Žemberovce, PKVL č. 53

²⁶ OS LV - PK obce Disznos, PKVL č. 22

coval Rudolf Cibulka z Levíc. Vodoprávne povolenie na vybudovanie vodného mlyna a ďalších zariadení bolo vydané v roku 1929. Vodné diela tvorili hať na potoku Sikenica, nápusťné stavidlo, mlynský jarok, zhlavie mlyna, jalové vypúšťacie stavidlo a priekopa. Mlyn mal jedno koleso s priemerom 4 m a mlynský náhon mal dĺžku 780 m. Množstvo potrebnej vody na pohon mlyna bolo stanovené na 180 l/sek.²⁷ Po smrti Martina Stanku vodné dielo kúpil Ján Vozár, ktorý ho ale nevyužíval. V 1951 sa v zozname majiteľov zrušených mlynov uvádzal mlynár Ján Pomothy.

Horša

Vhodné podmienky na prevádzku dvoch mlynov boli aj na Sikenici v Horši. V časti Strana pod Kordošom bola na Sikenici vybudovaná hať, ktorá odvádzala vodu do mlynskeho náhonu nachádzajúceho sa na pravom brehu rieky. Vodné dielo existovalo už pred účinnosťou zák. čl. XXIII/1885. Pôvodné oprávnenie bolo vydané rozhodnutím podžupana Hontianskej župy č. 50/a/1890 zo dňa 4. 4. 1890. Vo vodnej knihe bol mlyn označený číslom IVa /5. Odkedy mlyn pracoval presne nevieme, ale vlastníkami mlyna pôvodne bola rodina Belházy. Poslednými vlastníkami boli Arnold a Irena Belházyovci, a neskôr Štefan Lipták. Od roku 1937 mlyn užívali Gejza Pomothy, Alžbeta Pomothyová, rodená Liptáková, Ľudovít Grossmann a Mária Grossmannová, rodená Vrecníková, ktorí ho napokon v roku 1943 kúpili na dražbe. Gejza Pomothy a jeho spoločníci na modernizáciu mlyna vynaložili značné finančné prostriedky. Už v roku 1938 nákladom 20-tisíc Kč vymenili opotrebované vodné kolesá a nahradili ich dvojitou turbínou. V roku 1943 nákladom 60-tisíc Kč zrekonštruovali celé mlynské zariadenie, v roku 1946 namontovali jeden elektromotor s výkonom 7 kW a doplnili zariadenie mlyna o jednu hladkú dvojvalcovú stolicu s dĺžkou valcov 50 cm. V roku 1947 uskutočnili elektrifikáciu mlyna a nahradili starý elektromotor novým, s výkonom 12 kW.²⁸ Uvedené technické zmeny povolilo Mlynárske ústredie pri Slovenskom mlynárskom družstve v Bratislave.

Výmer, vodoprávne povolenie pre Gejzu Pomothyho a jeho spoločníkov bolo vydané Štátnym vodoprávnym úradom v Banskej Bystrici dňa 2. 9. 1948 pod číslom P-156/9-1948.

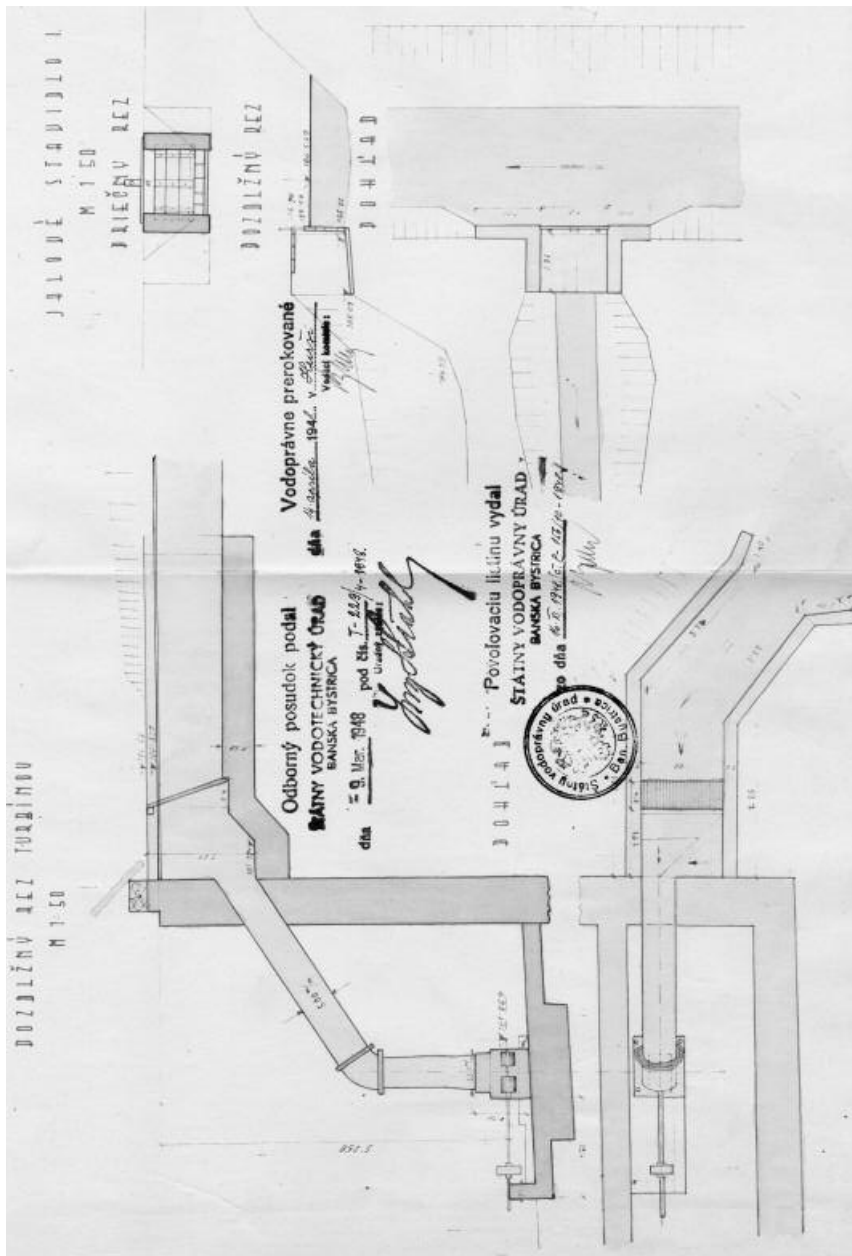
Podľa § 3 vodoprávneho povolenia malo vodné dielo pozostávať z hate dlhej 45 m na potoku Sikenica, z odberného stavidla a z dvoch jalových stavidiel, z mlynskeho náhonu dlhého 1 146 m, z mlynskeho zhlavia, z dvojitej turbíny typu Bánki s výkonom 12,9 HP a z povoleného spádu 5,4 m. Mlynár bol oprávnený odoberať zo Sikenice maximálne 250 l/sek. vody a bol povinný všetky uvedené zariadenia udržiavať v dobrom stave. Pri nedostatku vody mal zakázané hromadiť vodu v náhone alebo nad haťou, aby nebránil v činnosti susedným mlynom.²⁹ Napriek uvedeným investíciám

---

²⁷ ONV Levice, vodná kniha obce Kmet'ovce, mlyn Martina Stanku, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1922

²⁸ ONV Levice, spis č. 519/6-1949 - Po

²⁹ ONV Levice, vodná kniha obce Horša, mlyn Gejzu Pomothyho a spol., spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1948

Obr. 5. Pozdĺžny rez turbínou v mlyne Gėjzu Pomothyho v Horši

Výmerom ONV Levice zn. X/3-512-33/1951-1 zo dňa 9. 1. 1951 bol Gejzovi Pomothymu zrušený živnostenský list a prevádzka mlyna sa zastavila dňom 1. 2. 1951.³⁰ Činnosť mlyna, presnejšie šrotovníka sa na žiadosť Jednotného roľníckeho družstva v Horši obnovila v auguste 1952. Krmoviny sa šrotovali za presne určených pravidiel, dva dni v týždni, pod dozorom predsedu JRD alebo MNV. Zo šrotovania boli úplne vylúčené raž, pšenica a sladový jačmeň.³¹

Druhý mlyn v Horši patril Komposesorátu obce Horša. Mlyn sa nachádzal na pravom brehu Sikenice a vo vodnej knihe mal označenie č. IVa/4. Vodné dielo bolo postavené pred rokom 1885 a na základe ustanovení § 42 a 192 zák. čl. XXIII/1885 sa komposesorátu povolilo užívanie vodného diela, ktoré slúžilo na pohon mlyna. V časti Panská lúka bola vybudovaná hať, ktorá odvádzala vodu do mlynského náhonu nachádzajúceho sa na pravom brehu Sikenice. Mlynskému komposesorátu v Horši Štátny vodoprávny úrad v Banskej Bystrici dňa 9. februára 1949 udelil výmer, vodoprávne povolenie na užívanie vodného diela. Podľa výmeru vodné dielo pozostávalo z nasledovných zariadení: z 84 m dlhej šikmo situovanej hate, z náпустného stavidla, zo 746 m dlhého mlynského náhonu, z dreveného aqvaduktu, z mlynského zhlavia, z dreveného vodného kolesa na horný dopad s priemerom 3,80 m s výkonom 6,9 HP a zo 70 m dlhého kanála, ktorý slúžil ako odpadový kanál z mlyna. Spád vody bol vymedzený na 4,60 m a maximálny odber vody bol určený na 150 l/sek.³²

Komposesorát mlyn prenajímal a posledným prenájomcom mlyna bol Štefan Lipták, ktorý bol vlastníkom strojného zariadenia. V roku 1946 doplnil zariadenie mlyna elektromotorom s výkonom 8 kW.³³

Mlynár Štefan Lipták sa zriekol živnosti mlynárskej dňom 31. 12. 1950 a s celým mlynárskym zariadením vstúpil do Roľníckeho skladištného družstva v Leviciach a stal sa jeho zamestnancom.³⁴

Krškany

Prvé zmienky o mlynárstve v Krškanoch sa nachádzajú v písomných prameňoch z rokov 1408 (molendinum in Zinthnice fluvio), 1422 a 1423.³⁵ Podľa tureckého daňového súpisu z roku 1664 v (Malých) Krškanoch fungoval dvojkoľesový mlyn, za ktorý sa platila daň 120 akčí.³⁶

Mlyn v bývalých Veľkých Krškanoch patril zemepánovi, v 2. polovici 19. storočia Ordódyovcom a neskôr Majláthovcom, konkrétne členovi rodiny Imrichovi Majláthovi. Prvá povoľovacia listina (vodoprávne povolenie) bola vydaná podžupanom

---

³⁰ ONV Levice, spis č. X/3-512-33/1951-1

³¹ ONV Levice, spis č. VIII/2-515-33-8/8-52-Ka

³² ONV Levice, vodná kniha obce Horša, Mlyn komposesorátu v Horši, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1948

³³ ONV Levice, spis č. 519-8/6-1949-Li

³⁴ ONV Levice, spis č. X/3-515-33-1951/1-Li

³⁵ BAKÁCS, I.: c.d. s. 135

³⁶ BLASKOVICS, J.: c.d. s. 225

hontianskej župy pod číslom 7826/1895 a vodné dielo bolo označené vo vodnej knihe pod číslom XIV/38. Ďalšia povoľovacia listina pre Imricha Majlátha bola vydaná pod číslom 6193 v roku 1903 na dobu 42 rokov. Horným susedom bol mlyn patriaci Komposesorátu v Horši.

Na ľavom brehu Sikenice, v chotárnej časti Les Kojta Gátberek bola vybudovaná Horná a Dolná hať, ktorá odvádzala vodu do mlynského náhonu, na ktorom sa v časti Dolina nachádzal mlyn.³⁷ K zmene vlastníctva došlo po 1. svetovej vojne, keď počas 1. pozemkovej reformy bola pôda bývalých veľkostatkárov Majláthovcov rozpredaná. Mlyn odkúpili Anton Pál s manželkou Sidóniou, rodenou Drapčákovou a Štefan Pál s manželkou Annou, rodenou Drapčákovou. Vodné právo na nových vlastníkov bolo prepísané až v roku 1932.

Keďže pôvodná povoľovacia listina z roku 1903 bola ohraničená na 42 rokov, teda do roku 1945, v roku 1947 Eugen Pál a Sidónia Pálová žiadali o nové vodoprávne povolenie. Štátny vodoprávny úrad v Banskej Bystrici dňa 9. 2. 1949 vydal výmer o povolení využívania vody potoka Sikenica k pohonu mlyna. Pôvodné číslo vodnej knihy IVa/3 Levice bolo nahradené novým číslom L II./69. Platnosť povolenia bola ustanovená na 30 rokov. Mlyn bol modernizovaný a pôvodné vodné koleso nahradili turbínou typu Bánki.

Obr. 6. Eugen Pál,
mlynár vo Veľkých Krškanoch

Podľa uvedeného výmeru vodné dielo pozostávalo z pevnej hate a z dolnej oddeľujúcej hate, z odberného stavidla, zo 670 m dlhého mlynského náhonu, z dvoch jalových stavidiel, z mlynského zhlavia a zo 40 m dlhého mlynského odpadu. Dvojité turbíny typu Bánki pri spáde vody 3,60 m a množstva vody 320 l/sek dávala výkon 11,7 HP.

Eugenovi Pálovi v roku 1951 zrušili živnostenské oprávnenie a jeho mlyn mal byť pôvodne prevzatý do Roľníckeho skladištného družstva, mlynárskeho oddelenia v Leviciach, ale nestalo sa tak a mlyn bol od februára 1951 zatvorený a zaplombovaný.

V bývalých Malých Krškanoch na pravom brehu Krškanského potoka, v Zajačej doline, sa nachádzalo vodné dielo – rezervoár, zásobník vody patriaci šľachtickej rodine Majláthovcov, dedičom Štefana Majlátha. Povoľovaciu listinu na toto dielo vydal podžupan Hon-

³⁷ ONV Levice, vodná kniha obce Veľké Krškany, mlyn Imricha Majlátha, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1902

tianskej župy pod číslom 871/1909, rezervoár bol vo vodnej knihe označený číslom XIV/41 a po roku 1945 číslom LII./38.³⁸

MLYNY NA POTOKU JABLOŇOVKA

Významným ľavostranným prítokom Sikenice je potok Jabloňovka. Preteká obcami Jabloňovce, Pečenice a na okraji Bátoviec ústí do Sikenice. Má dĺžku 20,5 km a mlynské náhony boli vybudované na pravom i ľavom brehu.

Jabloňovce

Prvé zmienky o mlynoch v Jabloňovciach pochádzajú z roku 1544, keď v urbári Levického hradného panstva sa pri obci Almas uvádzajú traja mlynári a peňažné dávky, ktoré platili Levickému hradu na sviatok Svätého Martina. Jakub Mráz mal platiť 1 florén, Albert Skladaný 50 denárov a Ján Kaza 50 denárov.³⁹

Písomné doklady o mlynoch v Jabloňovciach, v bývalých obciach Dolný a Horný Almáš sa nachádzajú aj v tureckom daňovom súpise ostrihomského sandžaku z roku 1570. V dedine Almás (pravdepodobne Dolný Almáš) sa uvádzal mlynár Benedek Hankó, ktorý za jednokolesový mlyn mal platiť daň 50 akčí.⁴⁰ V dedine Gorne Almás (Horný Almáš) sa uvádzajú dva mlyny, oba jednokolesové, ktoré boli v tom čase v ruinách, ale mlynári Albert Skladan (Iszkladán) a Jakub Lenárt napriek tomu museli platiť daň 50 akčí za každý mlyn.⁴¹

V tureckom daňovom súpise novozámockého ejáletu z roku 1664 sa v dedine Horný Almás uvádza dvojokolesový mlyn, ktorý bol v rukách ostrihomského veliteľa Ibrahima a bol zdanený sumou 120 akčí.⁴² V Dolnom Almáši sa nachádzal jednokolesový mlyn, ktorý bol zdanený sumou 60 akčí.⁴³

Podľa zachovanej technickej dokumentácie zo začiatku 20. storočia sa mlyny nachádzali na mlynskom náhone na pravej strane potoka Jabloňovka.

Vo vodnej knihe obce Horný Almáš sa uvádzajú štyri mlyny. Číslo XXIV/2 bol označený bývalý obecny mlyn, ktorý začiatkom 20. storočia patril Zuzane Kalinovej -Hlôškovej, Jánovi Mrázovi a jeho manželke Zuzane, rodenej Hlôškovej. Povoľovacia listina na využívanie vodného diela bola vydaná pod číslom 5480/1908.⁴⁴ Mlyn bol od roku 1945 mimo prevádzky, preto ho v máji 1949 vymazali z mlynského registra, ktorý viedlo Mlynárske ústredie v Bratislave.⁴⁵

---

³⁸ ONV Levice, vodná kniha obce Malé Krškany, vodné dielo – rezervoár vody dedičov Štefana Majlátha, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1908

³⁹ MARSINA, R. a KUŠÍK, M.: c.d. s. 184

⁴⁰ FEKETE, Lajos.: Az esztergomi szandzsák 1570.évi adóösszeírása, Budapest 1943, s. 61

⁴¹ FEKETE, L.: c.d. s. 135

⁴² BLASKOVICS, J.: c.d. s. 221

⁴³ BLASKOVICS, J.: c.d. s. 222 .

⁴⁴ ONV Levice, vodná kniha obce Horný Almáš, mlyn Zuzany Kalinovej - Hlôškovej a spol., spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1903

⁴⁵ ONV Levice, spis č. 519-15/6-49 Hl.

Číslo XXIV/8 bol vo vodnej knihe označený mlyn, ktorý v 60. rokoch 19. storočia patril Martinovi Švábovi a manželke Márii, rodenej Jakušovej. Zuzana Mikušková, rodená Švábová mlyn v roku 1876 predala Jánovi Beňovi a Zuzane, rodenej Slávikovej. Juraj Beňo v roku 1905 mlyn predal Martinovi Kocmanovi a Anne, rodenej Kováčovej.⁴⁶ Povoľovacia listina bola vydaná pod číslom 6428/1907.⁴⁷

Číslo XXIV/4 bol vo vodnej knihe označený mlyn patriaci Martinovi Beňovi a Márii, rodenej Švábovej. V roku 1912 Pavlovi Beňovi udelili povoľovaciu listinu č. 12231.⁴⁸ Mlyn v 1. polovici 20. storočia vlastnili spríbuznené rodiny Beňová, Mrázová a Kocmanová.

Číslo XXIV/15 bol vo vodnej knihe označený mlyn patriaci Karolovi Mühlovi. Pôvodne tento mlyn patril do Levického panstva Esterháziovcov a neskôr Schoellerovcov. V roku 1895 mlyn odkúpila Evanjelická cirkev a.v. v Hornom Almáši, ale už v roku 1900 ho predala Karolovi Mühlovi a manželke Anne, rodenej Frumbiertovej.⁴⁹ Vodoprávna povoľovacia listina pre nových majiteľov bola vydaná pod číslom 12 232/1912. V roku 1941 mlyn odkúpil Michal Beťko a manželka Mária, rodená Janičeková. Župný úrad v Banskej Bystrici výmerom č. 26 275/III – 1943 zo dňa 27. 10. 1943 prepísal vodné právo na nových vlastníkov.⁵⁰

V Dolnom Almáši sa nachádzali tri mlyny, dva pôvodne patrili Banskobystrickej kapitule a jeden bol obecný. Mlyn, vo vodnej knihe označený číslom XXIV/5, kapitula v roku 1891 predala Pavlovi Mravíkovi a jeho manželke Márii, rodenej Bartákovej a Jánovi Mravíkovi. Prepis vodného práva sa uskutočnil v roku 1898. Povoľovaciu listinu pre Máriu Mravíkovú a Jána Mravíka vydal podžupan hontianskej stolice pod číslom 11296/1912. Nehnuteľnosti a mlyn šli do dražby, kde ich v roku 1935 odkúpil Ladislav Kraus a jeho manželka Veronika, rodená Macková.⁵¹

Druhý mlyn, ktorý bol vo vodnej knihe označený číslom XXIV/6, kapitula v roku 1893 predala Ferdinandovi Wolfovi a manželke Otílii, rodenej Plachej. Mlyn dlho nevyužívali, pretože v roku 1899 sa ako vlastník mlyna uvádza Pavol Barták. Povoľovaciu listinu pre využívanie vodných zariadení a využívanie vody na mlyn vydal podžupan Hontianskej župy pod číslom 11294/1912.⁵²

---

⁴⁶ OS LV - PK obce Horný Almáš, PKVL č. 128

⁴⁷ ONV Levice, vodná kniha obce Horný Almáš, mlyn Martina Kocmana, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1905

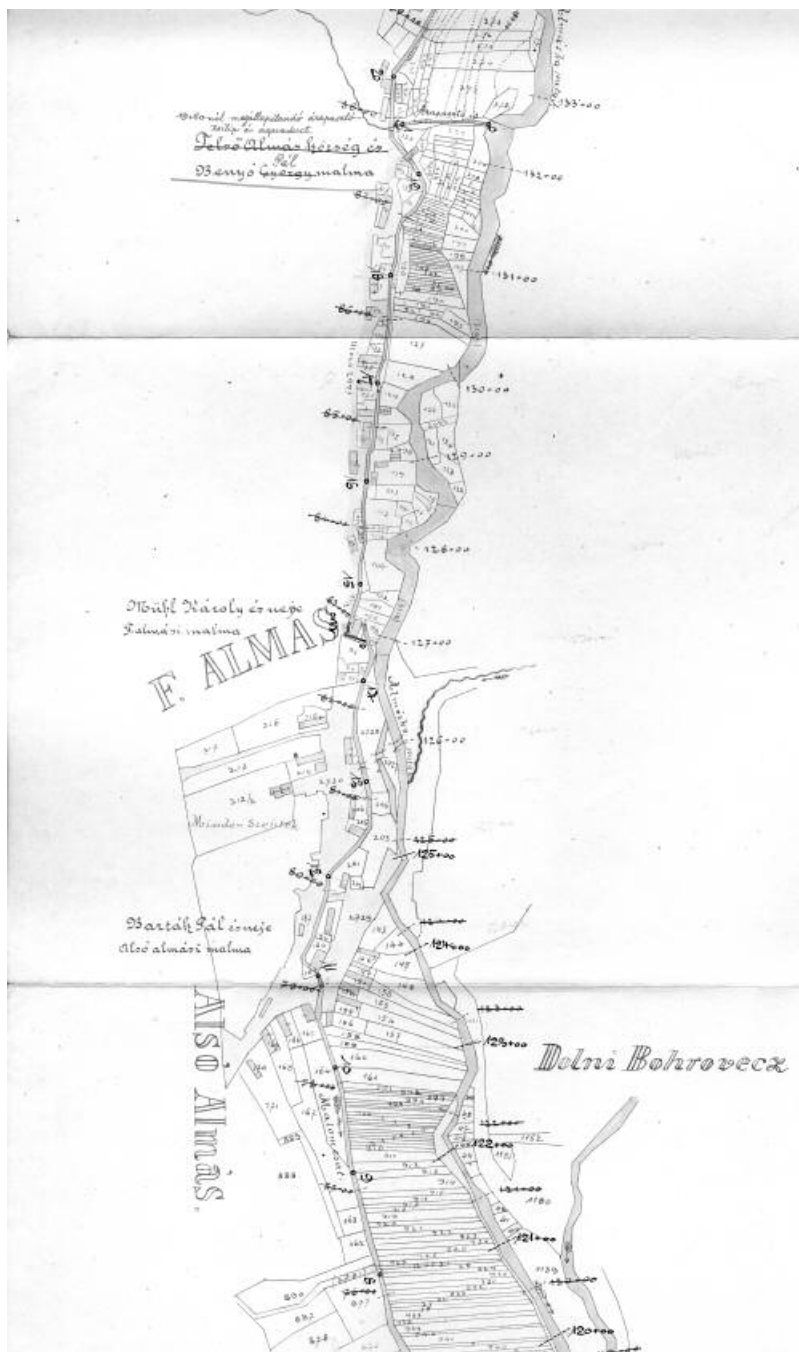
⁴⁸ ONV Levice, vodná kniha obce Horný Almáš, mlyn Martina Beňu, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1902

⁴⁹ OS LV - PK obce Horný Almáš, PKVL č. 1

⁵⁰ ONV Levice, vodná kniha obce Horný Almáš, mlyn Karola Mühla, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1905

⁵¹ ONV Levice, vodná kniha obce Dolný Almáš, mlyn Ladislava Krausa, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1906

⁵² ONV Levice, vodná kniha obce Dolný Almáš, mlyn Pavla Bartáka, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1905

Obr. 7. Výskyt mlynov na Jablonovke (časť zo situačného plánu)

Obecný mlyn bol vo vodnej kniha označený číslom XXIV/7 a povoľovacia listina bola vydaná v roku 1909.⁵³

Pečenice

Najstaršia písomná zmienka o mlyne v Pečeniciach pochádza z roku 1664, keď v tureckom súpise novozámockého ejáletu sa uvádza i dvojkolesový mlyn patriaci ostrihomskému obyvateľovi Mehmedovi Agovi a daň za mlyn 120 akčí.⁵⁴ Vo vodnej knihe obce Pečenice boli zapísané dva mlyny a oba sa nachádzali na mlynskom náhone na pravej strane potoka Jabložovka. Mlyn označený vo vodnej knihe číslom XXIV/1, fungoval pred rokom 1885 a patril rímskokatolíckej cirkvi v Pečeniciach. V roku 1902 ho kúpil Štefan Lipták a jeho manželka Zuzana Groszmannová z Horše, ale už v roku 1907 sa stal majetkom Anny Raffajovej, rodenej Peťkovej z Pečeníc. Anna Raffajová dostala povoľováciu listinu na prevádzkovanie vodných diel a mlyna v roku 1909 pod číslom 11276. V roku 1922 nehnuteľnosť odkúpil Ján Mravik a manželka Anna, rodená Mühlová, pôvodne mlynári v Dolnom Almáši. V roku 1922 bola vyznačená aj zmena vodného práva na nových vlastníkov. V roku 1930 sa novým vlastníkom mlyna stal ich syn Jozef Mravík. Vo februári 1951 zrušili Jozefovi Mravíkovi živnostenské oprávnenie na živnosť mlynársku, pretože mlyn „ako hospodársky nevyhovujúci a nezariadený nemohol byť prevedený do správy Roľníckeho skladištného družstva v Leviciach“.⁵⁵

Aj druhý mlyn v Pečeniciach pôvodne patril rímskokatolíckej cirkvi. V roku 1873 ho kúpil Albert Mühl a nehnuteľnosť vlastní jeho potomkovia do súčasnosti.⁵⁶

Bátovce a Jalakšová

Na uvedenom mlynskom náhone, ale už v katastri Bátoviec v časti Pod Kamencom, sa nachádzal pôvodne obecný mlyn, ktorý bol vo vodnej knihe označený číslom XXIV/12. Povolenie na činnosť vodného diela vydal podžupan Hontianskej stolice roku 1907 pod číslom 8838. V roku 1908 sa uvádzal mlynár Pavol Súkeník a manželka Mária, rodená Michel'ová, a po ich odchode do Ameriky v mlyne mlel Pavol Holický.⁵⁷

Na mlynskom náhone Jabložovky, už v katastrálnom území Jalakšovej, sa na ľavej strane nachádzal mlyn označený vo vodnej knihe číslom XXIV/14. Zemepánmi v Jalakšovej boli Esterháziovci, ktorí okrem mlyna vlastnili aj krčmu. V roku 1870 mlyn spolu s príslušími nehnuteľnosťami kúpil Ján Žarnócai z Bohunic. Ďalšími vlastníkmi mlyna od roku 1884 boli Ján Turóci a Terézia, rodená Mišíková, ktorí mlyn v roku 1897 predali Jozefovi Čavojcovi a Márii, rodenej Košťúrovej z Pečeníc.⁵⁸ V roku 1911 Margite Čavojcovej podžupan Hontianskej župy udelil vodoprávne povolenie pod čís-

---

⁵³ ONV Levice, vodná kniha obce Dolný Almáš, obecný mlyn, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1905

⁵⁴ BLASKOVICS, J.: c.d. s 219

⁵⁵ ONV Levice, vodná kniha obce Pečenice, Mlyn rímskokatolíckej cirkvi – Jozef Mravík, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1903

⁵⁶ OS LV – PK obce Pečenice, PKVL č. 224, vo vodnej knihe obce Pečenice sa nenachádza spis o mlyne

⁵⁷ ONV Levice, vodná kniha obce Bátovce, Obecný mlyn, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1903

⁵⁸ OS LV – PK obce Jalakšová, PKVL č. 18

lom 10921. Potomkovia Jozefa Čavojca vlastnili mlyn do polovice 20. storočia. Jabložovka sa v Jalakšovej, v časti Dolné lúky vlievala do Sikenice.

Mlynský náhon pokračoval po ľavej strane Sikenice popri Jalakšovej smerom k Horným Žemberovciam, kde sa obilie mlelo v mlyne Pavla Csúzyho. Mlynský náhon v časti Zibalki v Dolných Žemberovciach nakoniec ústil do Sikenice.

MLYNY NA DEVIČIANSKOM POTOKU

Pravostranným prítokom Sikenice je Devičiansky potok, ktorý má dĺžku 9,5 km a preteká obcami Devičany, Drženice a v Kmeťovciach (č. o. Drženice) na začiatku Horšianskej doliny ústi do Sikenice.

Devičany a Drženice

Prvé zmienky o mlynoch v Devičanoch sa nachádzajú v listinách z rokov 1345, 1402, 1406 a 1483.⁵⁹ V urbári Levického hradného panstva z roku 1544 sa uvádzajú mená piatich mlynárov (Thomas Swyryk, Hanus Chynk, Joannes Zabo, Petro Pawl a Urbanus Mezaros), ktorí boli povinní na deň Narodenia Pána (24. 12.) zaplatiť panstvu po jednom floréne.⁶⁰

Z vodnej knihy obce Devičany sa zachovalo málo písomných prameňov. Podľa nich v Horných Devičanoch boli v roku 1951 evidované tri mlyny. Mlyn Jozefa Čavojca mal v prenájme Ľudovít Avieský, ktorý vykonával mlynársku živnosť do roku 1951, kedy mu bolo zrušené živnostenské oprávnenie.⁶¹ Ďalšími mlynármi boli Ján Slávik starší a Ján Slávik mladší. V pozemkovej knihe obce Horné Devičany sme našli údaje o štyroch mlynoch. Všetky mlyny boli pôvodne želiarskym majetkom a po komasácii a vysporiadaní poddanko – zemepanských vzťahov po roku 1848 ich pravdepodobne získali mlynári, ktorí ich mali dovtedy v prenájme. Prvým mlynárom bol Ondrej Abram a jeho manželka Anna, rodená Slúková.⁶² Druhý mlyn bol zapísaný na Annu Slávikovú, rodenú Petruškovú, Jána Slávika a Annu, rodenú Ciglanovú, Pavla Slávika a Zuzanu, rodenú Delingovú a Zuzanu Laurincovú, rodenú Slávikovú.⁶³ Tretí mlyn vlastnili Pavel Slávik starší a Mária, rodená Burdová⁶⁴ a štvrtý mlyn Pavel Slávik mladší a Ján Kováčik. Zuzana Burdová, rodená Kováčiková a jej syn Ján Burda vykonávali mlynársku živnosť do roku 1951.⁶⁵ V Dolných Devičanoch (Dolnom Prandorfe) mlel pôvodne obecný mlyn, ktorý mal označenie XXIII/5. Pravdepodobne v roku 1909 ho

---

⁵⁹ BAKÁCS, I.: c.d. s. 86

⁶⁰ MARSINA, R. – KUŠÍK, M.: c.d. s. 182

⁶¹ ONV Levice, spisy 1949 č. 519-3/8-49 Ča

⁶² OS LV - PK obce Horné Devičany, PKVL č. 1

⁶³ OS LV – PK obce Horné Devičany, PKVL č. 38

⁶⁴ OS LV - PK obce Horné Devičany, PKVL č. 42

⁶⁵ OS LV - PK obce Horné Devičany, PKVL č. 102

získal Martin Zachar a manželka Mária, rodená Harachová, na ktorých bolo v roku 1911 prepísané vodné právo.⁶⁶

Na Devičianskom potoku v Drženiciach bol vo vodnej knihe pod číslom XXIII/6 evidovaný obecný mlyn, ktorý bol v činnosti pred rokom 1885. Povolenie na jeho činnosť vydal podžupan Hontianskej župy pod číslom 1218/1909.⁶⁷

ZÁVER

V našom príspevku sme stručne informovali o vodných mlynoch v severnom Honte, kde vďaka priaznivým prírodným podmienkam bola pomerne veľká koncentrácia vodných mlynov. Uvedené obce mali poľnohospodársky charakter a do roku 1948 bolo pre ne typické samozásobovanie a potravinová sebestačnosť. Mlyny okrem zásobovania obyvateľstva základnými potravinami plnili aj iné významné úlohy. Na vidiek prinášali nové technické zariadenia, mlynári tvorili osobitnú vzdelanú vrstvu obyvateľstva a nezanedbateľná bola úloha vodných diel pri tvorbe krajiny a životného prostredia. Situácia po roku 1948 kruto zasiahla do osudov mlynárskych rodín a samotných mlynov.

V príspevku sme uviedli hlavne majetkovo-právne a vlastnícke záležitosti vodných mlynov od polovice 19. storočia (po zrušení poddanstva) do roku 1951 (likvidácia živností). Uvedomujeme si, že sme nespomenuli všetky mlyny, ktoré sa kedysi nachádzali v danej oblasti a o niektorých mlynoch sme informovali len stručne a neuvádzali sme technické údaje pri všetkých mlynoch. Technická dokumentácia k vodným mlynom sa zachovala v dobrom stave a čaká na výskum a odborné spracovanie. Ďalší výskum písomných i nepísomných (ústnych) prameňov prinesie nové poznatky a obnoví zabudnuté a zničené spomienky.

LITERATÚRA

- BAKÁCS I. 1971: Hont vármegye Mohács elött. Budapest: Akadémiai Kiadó, 479 pp.
- BLASKOVICS J. 1993: Az újvári ejálet török adóösszeírásai. Pozsony: Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség ERDEM kiadója, 425 pp.
- FEKETE L. 1943: Az esztergomi szandzsák 1570.évi adóösszeírása, Budapest. 196 pp.
- HANUŠIN J. 1970: Pojem a klasifikácia vodných mlynov na Slovensku. *Slovenský národopis* **18, 2**: 177-222.
- HOLBOVÁ K. 2006: Praktické skúsenosti zo získavania údajov o mlynoch v Levickom okrese z tzv. vodnej knihy vo fondoch Štátneho archívu MV SR v Nitre, pobočka Levice. Pp. 33-38. In: DANTEROVÁ I. (ed.): Etnograf a múzeum X. Mlyny a mlynárske remeslo. Vlastivedné múzeum v Galante, 160 pp. ISBN 80-969062-3-2.

---

⁶⁶ ONV Levice vodná kniha obce Dolné Devičany, Zacharov mlyn, spis obsahuje len písomnú časť

⁶⁷ ONV Levice, vodná kniha obce Drženice, obecný mlyn, spis obsahuje písomnú časť a technickú dokumentáciu z roku 1913

- HOLBOVÁ K. 2009: Podoby a osudy hontianskych mlynov. Pp. 291-299. In: URBAN P. (ed.): Zlatá kniha Hontu. Matica Slovenská, Martin, 494 pp. ISBN 978-80-7090-955-3.
- MARSINA R. & KUŠÍK M. 1959: Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I (XVI. storočie). SAV, Bratislava, 572 pp.
- REBRO K. 1959: Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. SAV, Bratislava, 666 pp.
- ŠVOLIKOVÁ M. 2006: Zlomok tzv. vodnej knihy Hontianskej a Tekovskej župy v Štátnom archíve MV SR v Nitre, pobočka Levice a jeho pramenná hodnota. Pp. 27-32. In: DANTEROVÁ I. (ed.): Etnograf a múzeum X. Mlyny a mlynárske remeslo. Vlastivedné múzeum v Galante 160 pp. ISBN 80-969062-3-2.

Recenzent: PhDr. Katarína Holbová